DE EERSTE JOOD OP CURAÇAO

DOOR

P. A. EUWENS O. P.

Van oudsher hebben de Curaçaosche Israëlieten het jaar 1659 als het jaar hunner eerste vestiging op het eiland beschouwd ¹⁾. Toch zijn er wel eenige aanwijzingen, dat misschien reeds een paar jaar vroeger, enkele Israëlitische families hier waren aangekomen. Tot nu toe was er nog geen enkel positief bewijs gevonden, dat ook reeds *vóór 1650* een of meer Joden Curaçao voor hun tijdelijk of vast verblijf hadden uitgekozen.

In de laatste jaren heb ik positief zekere bewijsstukken in handen gekregen, dat reeds in het eerste jaar van de komst der Hollanders in 1634 op Curaçao, zich onder hen ook een Israëliet bevond. Deze zekerheid gewerd mij door eenige Documenten uit *Archivo General de Indias* te Sevilla in Spanje.

Ook zonder deze bewijsstukken zou men het wel met eenigen grond van waarschijnlijkheid kunnen opmaken uit hetgeen Hamelberg op bl. 35 in een voetnoot zegt, hierbij steunend op gegevens in het archief van de West-Indische Compagnie. Doch door die aanwijzing alleen was tot nu toe nog niemand op dat idee gekomen.

Tot nadere verklaring diene het volgende:

Zoodra de Hollanders in 1634 ons eiland in bezit hadden genomen, werden alle Spanjaarden en het overgrootste deel der Indiaansche bevolking ingescheept en naar Coro, aan de tegenover gelegen Venezolaansche kust weggevoerd. Van de ruim 400 Indianen behield men er niet meer dan 20 families, ongeveer 75 personen.

¹⁾ Aldus in een request van 1727. Zie Hamelberg, pag. 101.

Te voren waren die Indianen voor het grootste deel gevestigd in het dorp St. Anna, noord-oostelijk van het Schottegat, en een kleiner deel in een ander dorp, Ascension, op een afstand van 5 à 6 uur ten westen van de haven gelegen.

Het was natuurlijk een gewaagde onderneming, ook die weinige achtergebleven Indianen, die nog geen enkel bewijs van betrouwbaarheid gegeven hadden, in zoo grooten getale in hun onmiddellijke nabijheid te houden. Daarom behield men niet meer dan ongeveer 17 mannen en zes vrouwen in hun kamp bij de haven achter, terwijl de overigen naar het dorp Ascension werden teruggezonden; die weinige inlanders hadden zij noodig, om hen overal den weg te wijzen, water aan te dragen, het vee op te drijven en te slachten, voor de talrijke bezetting, die meer dan 300 man bedroeg.

Al spoedig wekte de houding der Indianen veel wantrouwen. Zij gaven alle reden om te vermoeden, dat zij nog in verstandhouding stonden met hun rasgenooten aan de kust. Telkens hadden er invallen plaats, waarbij of wel inlanders, of wel enkele leden der bezetting in hinderlaag gelokt, overvallen en opgelicht en naar Coro werden weggevoerd.

Voor eigen veiligheid was het daarom dringend noodzakelijk, de Indianen onder strenge controle te brengen. Daarom werd hun opperhoofd Juan Martin afgezet en in zijn plaats, zegt Hamelberg, „de Portugeesche tolk Samuel Coheño, een trouw ende vernuftich man” tot Kapitein der Indianen aangesteld. Méér zegt Hamelberg er niet van.

Toch heeft dit eenvoudig bericht hier in dit verband, wel iets raadselachtigs. Als men weet, dat in 1634 Spanje en Portugal te samen nog één koninkrijk vormden, dan ligt het voor de hand, dat in dien tijd, toen de 80 jarige oorlog met Spanje nog steeds voortduurde, voor de Hollanders niet alleen de Spanjaarden, maar ook de Portugeezen, als hun grootste vijanden golden. Bovendien had de West-Indische Compagnie, die de onderneming tegen Curaçao beraamd, bekostigd en uitgevoerd had, speciaal

in Brazilië de Portugeezen als hun machtige tegenstanders tegenover zich, die tot elken prijs moesten verdrongen worden. Hoe zou men dan nu hier op Curaçao, aan een Portugees zulk een post van vertrouwen schenken?

Dit alles wordt alleen duidelijk en verklaarbaar, wanneer men aanneemt, dat deze Portugees geen Christen, maar een Israëliet was, wat ook zijn vóór- en familienaam, Samuel Coheño, reeds met vrij groote zekerheid doet vermoeden. Doch dit laatste is nu geen bloot vermoeden meer, berust niet enkel op hypothese, maar kan met positieve zekerheid uit de nieuwste gegevens, ontleend aan documenten uit het *Archivo General de Indias* bewezen worden ¹⁾.

Om deze bewijzen nog beter op hun volle waarde te schatten, moeten we ons eerst een duidelijke voorstelling maken van den toestand der Hollanders, die het eiland op de Spanjaarden veroverd hadden.

Die positie was vrij zwak en gevaarlijk. Behalve de voorraad vleesch, die geregeld uit het aanwezige vee van het eiland kon worden aangevuld, bracht het eiland weinig of niets op, zoodat men wat verdere voedselvoorziening betrefte geheel van Holland afhankelijk was. Dat liet veel te wenschen over. Er waren tijden, dat het gebrek aan meel zoo groot was, dat er elke week maar een zeer beperkte hoeveelheid brood per hoofd aan de soldaten kon worden verstrekt. Wel hadden de Bewindhebbers van de W. I. C. in Amsterdam last gegeven, dat alle Spaansche en Portugeesche schepen, die op de kust van Brazilië en in West-Indië werden buitgemaakt, met hun lading naar Curaçao moesten opgebracht worden, doch op zulke ongeregelde proviandeering viel niet altijd te rekenen.

Verder heerschte er een zeer ontevreden en oproerige geest onder de bezetting, die behalve uit Hollanders, uit allerlei vreemde elementen, Engelschen, Schotten, Duitschers en enkele Franschen bestond.

Bovendien drongen er herhaaldelijk geruchten tot hen door, dat de Spanjaard een aanslag op het eiland beraam-

¹⁾ Deze gegevens zijn daar te vinden in: Estante 54, Cajon 4, Legaje 16. Doc. 11a, 11b, 12, 16 en 21.

de, om het verloren bezit opnieuw te veroveren, En het beste bewijs, dat het hun daarmee werkelijk ernst was, bleek wel uit de herhaalde invallen, die van Coro uit op ons eiland ondernomen werden, om Indianen en zelfs Europeanen op te lichten en weg te voeren, om zoo van allerlei bijzonderheden omtrent bezetting, fortificatiën, mondvoorraad, plannen, enz. op de hoogte te komen. Deze krijgsgevangenen werden telkens naar Coro en vandaar naar Caracas gevoerd en daar in tegenwoordigheid van den Spaanschen Gouverneur door middel van tolken ondervraagd, en dit officieele zeer uitgebreid getuigenverhoor werd terstond door officieele klerken opgeteekend, en later naar den raad van Indië in Spanje gezonden. Uit deze officieele documenten, thans berustend in het Koloniaal Archief te Sevilla, heb ik de bijzonderheden opgeteekend, omtrent de zaak, die ons nu bezighoudt.

De eerste maal, dat er een poging slaagde, om eenige Hollanders van het eiland op te lichten en weg te voeren, had plaats den 18en Mei 1636, dus bijna 2 jaar na de verovering van Curaçao. Hiertoe was de cacique don Pedro Ortiz, die vroeger op Curaçao gewoond had, met eenige andere Indianen van Coro vertrokken, en in een der Oostelijke buitenbaaien geland, en ongemerkt tot op de plantage St. Joris (San Jorge) doorgedrongen, waar zij van uit hun hinderlaag een zestal soldaten opmerkten, waarvan zij er twee met hun pijlen neerschoten, terwijl twee ervan ontvluchtten en de andere twee gevangen genomen werden. Deze brachten ze naar hun canóas en voerden ze eerst naar Coro en vandaar naar Caracas, waar zij door den Gouverneur don Francisco Nuñez Melía in verhoor werden genomen. Deze twee gevangenen waren Job Driester, geboren in een dorp op drie uur afstand van Brugge in Vlaanderen, en de andere Bernard Claesen geboren te Abstradam (Amsterdam.)

Vier maanden later op 8 Sept. werden weer eenige Indianen onder leiding van Juan Galera voor hetzelfde doel naar Curaçao gestuurd, die in de baai Sardinas op een mijl Oostelijk van de St. Annabaai (dus waarschijnlijk de inham van Coraal Specht) landden. Den volgenden morgen

zagen zij een troep soldaten van het hoofdfort (bij de ingang van de haven) komen op weg naar den berg (Altena?). Zij vingden, toen een van hen, die heel alleen achteraan liep op, en brachten hem in hun canóá, vertrokken naar Coro, vanwaar zij 25 dagen later in Caracas aankwamen.

Deze gevangene heette Fredrique Langriche, was geboren op 5 mijl afstand van Londen en was een der 80 Engelse en Schotsche soldaten, die van Walbeek in dienst had.

Het volgende getuigenis was van Juan Guisado Benitez een Spaansch soldaat, die door een Hollandschen kaper op Curaçao was gebracht en hier 5 maanden, van 4 Maart tot Aug. 1636 had gevangen gezeten, en later door een Hollandsch schip naar Cuba was gevoerd. Ook deze werd op 31 Dec. 1637 te Caracas in verhoor genomen.

In Maart 1638 werd de Cacique Pedro Ortiz opnieuw met 8 Indianen naar Curaçao gezonden, aan wien het gelukte 2 soldaten krijgsgevangen te maken. De een was Juan Iguelberg, 34 jaar oud, geboren te Bucholt bij Münster in het bisdom van Keulen, die vier jaren tevoren met Kapt. van Walbeek op Curaçao gekomen was.

De tweede getuige was Herman Jansen, afkomstig van het fort Esquenque (vermoedelijk Schenkenschans) tegenover Lobith aan den Rijn). Deze was 5 jaar tevoren naar Pernambuco in Brazilië gegaan en 6 maanden geleden in een klein vaartuig met 20 man in Curaçao aangekomen.

Welnu, al deze getuigen, daaromtrent door den Gouverneur van Caracas ondervraagd, verklaarden zonder uitzondering, dat er op Curaçao onder de Hollanders een Portugees was. Zij zeggen, dat deze door hen *judihuelo* „het joodje” genoemd wordt, of dat hij een jood is, en dat allen hem voor een jood houden, en dat hij geen varkensvleesch eet en dat hij onder de Indianen woont. De beide laatste getuigen verklaren, uitdrukkelijk, dat hij Samuel heet. Schijnbaar is hiermede in strijd, hetgeen aan de eerste getuige Job Driester gevraagd werd, aan wien de Gouverneur de vraag stelde, of hij op Curaçao niet een Portugees gekend had, die Antonio da Silva heette, waarop de-

ze getuige antwoordde; dat hij dien Portugees kende, maar dat hij zijn naam niet wist, en dat de Hollanders hem altijd „het joodje” (judihuelo) noemden.

Dezelfde gevangen soldaat Jan Iguelberg verklaarde ook, dat de Hollanders op Curaçao 2 krijgsgevangenen hadden, de een een Spanjaard, de andere een Portugees, die beiden gevangen genomen waren door den kaper, die een schip met meel had buit gemaakt. Het komt mij dus meer waarschijnlijk voor, dat deze Portugees, die geen Jood was, Antonio da Silva heette.

Over de plaats vanwaar deze Jood Samuel Coheño gekomen was, wijken de verklaringen der getuigen slechts schijnbaar uiteen.

De getuige Jan Iguelberg, wiens verklaring wel het meeste gezag heeft, omdat hij het langst op Curaçao en tegelijk met Kapt. van Walbeek uit Holland gekomen was, zegt: dat deze Jood Samuel met de eerste schepen mee uit Holland gekomen was. Ongeveer hetzelfde verklaarde ook de Engelschman Federique Laggriche, dat deze Jood tegelijk met de bezetting uit Holland was gekomen.

De Spaansche soldaat Juan Guisado Benitez verklaart, dat deze Portugeesche Jood van de Bahia de Todos Santos gekomen was; dat is de Allerheiligenbaai bij Pernambuco in Brazilië.

De eerste twee getuigen, Job Driester en Bernard Claesens, hebben waarschijnlijk hetzelfde gezegd, althans als de plaats van herkomst, Bahia of Pariba of Parahyba opgegeven, in Brazilië gelegen; maar blijkbaar stond dat woord in de oorspronkelijke akten niet erg duidelijk geschreven, want het eerste woord heeft de copiïst weer doorschrapt en daarna Bruba geschreven, terwijl de Gouverneur in zijn begeleidend schrijven, althans volgens de copiïst die plaats Orreba noemt.

Het is volstrekt uitgesloten, dat hiermede Aruba kan bedoeld zijn. In verband met al de andere verklaringen moeten we wel aannemen, dat Bruba en Orreba schrijffouten van den copiïst zijn, en dat er eigenlijk Bahia of Parahyba in het oorspronkelijke te lezen stond.

Als we dat alles nu samenvatten, dan is er wel geen re-

delijke twijfel over, dat de persoon, die volgens Hamelberg Samuel Coheño genoemd wordt in de archieven van de W. I. Comp., werkelijk dezelfde persoon is als Samuel van de Spaansche archiefstukken uit Sevilla. Dat hij oorspronkelijk van Portugal afkomstig was, naderhand naar Bahia of Parahyba in Brazilië overgestoken, later naar Holland was gegaan en vandaar door Kapt. van Walbeek met zijn expeditie was meegenomen, vooral om als tolk te fungeeren tusschen hem en de Spanjaarden en later met de Indianen. Vast staat eveneens, dat hij van de Joodsche religie was en wel de eerste Israëliet, die hier op Curaçao geweest is; dat hij als volkomen vertrouwd, en daarbij zeer vernuftig, belast werd met het toezicht en de contrôle over de Indianen, wat reeds hieruit blijkt, dat de getuigen verklaren, dat hij onder de Indianen woonde.

Er bestaat geen enkel positief bewijs, dat deze Samuel Coheño nà 1638 op Curaçao gebleven is, maar evenmin een bewijs voor het tegendeel. Ik voor mij ben meer geneigd om aan te nemen, dat hij hier gebleven is. Vooreerst, omdat de W.-I. C. hier zijn diensten als tolk en kapitein der Indianen ook in de toekomst noodig had. Tweedens lijkt het mij zeer waarschijnlijk, dat deze Samuel de trait d'union is geworden tusschen andere Joodsche families van Portugeesche afkomst, hetzij in Amsterdam of Brazilië, waardoor het ook aannemelijker wordt, dat ook reeds vóór 1650 eenige Joodsche families zich hier als kolonisten gevestigd hebben. De vraag of Samuel Coheño hier later gehuwd en de stamvader is geworden van een nageslacht, dat zich in de volgende eeuwen hier heeft voortgeplant, kan ik niet beantwoorden. Wellicht kunnen andere archiefstukken, niet te mijner beschikking en berustend in de synagoge hier of in Amsterdam, ook deze kwestie nog tot een oplossing brengen.

Curaçao, Juli 1930.